

Марија С. Раковић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за проучавање језика и књижевности

РЕЧЕНИЧНА СТРУКТУРА У ПИСАНОМ ДИСКУРСУ СТУДЕНАТА НА ПОЧЕТНОМ НИВОУ УЧЕЊА СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА²

Рад се бави утврђивањем начина структурирања реченице у писаном дискурсу студената, како филолошког тако и нефилолошког профила, на почетном нивоу учења српског као страног језика. Циљ је да уочимо: (1) реченичну структуру (просте, проширене или сложене реченице); (2) предлошко-падежне конструкције које их чине; (3) информативност реченице; (4) начине творбе реченичних конструкција; (5) грађење упитних и одричних реченичних форми. Корпус чине радови студената за завршни испит на курсу *Српској као страниј језика* у *Центру за српски као страни језик* Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу. Анализа корпуса је показала да студенти на почетном нивоу учења српског као страног језика формирају просте реченице, али информативне у мери која им омогућава обављање основних комуникативних процеса. У раду ћемо покушати да дамо методичке препоруке за наставну праксу које би могле допринети отклањању грешака при формирању реченичних структура, у првом реду употребе предлошко-падежних конструкција у оквиру прилошких одредби, а потом и при низању лексема које чине реченичну структуру.

Кључне речи: реченична структура, писани дискурс, српски као страни језик, почетни ниво, предлошко-падежне конструкције, упитне реченице, одричне реченице, студенти

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Како синтакса представља најкомплекснију лингвистичку дисциплину, која при изучавању ствара потешкоће и матерњим говорницима српског језика, формирање реченичне структуре у писаном дискурсу за студенте који српски језик уче на почетном нивоу представља сложен процес на коме се темеље остала, како лингвистичка, тако и комуникативна знања оних који српски језик уче као страни. У *Заједничком евројском оквиру за живе језике* предочен је циљ наставе страног језика – овладавање језиком, тј. стицање језичке комуникативне компетенције. Како језичка комуникативна компетенција обухвата три компоненте, а свака од њих обухвата знање и вештину употребе, неопходно им је посветити пажњу – размотрити језик који се учи на свим његовим

1 marija.rakovic@filum.kg.ac.rs

2 Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: *Динамика структуре савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

нивоима како би се обезбедиле и језичка, и прагматичка, и социолингвистичка компетенција студената.

Знања о формирању реченичне структуре у раду ћемо третирати као процедурална знања с обзиром на то да радови ученика представљају употребу језика у конкретном комуникативном, у овом раду писаном чину, у различитим видовима интеракције. Покушаћемо да утврдимо синтаксичка знања која су студенти стекли након једносеместралног курса српског као страног језика. Очекивано је да ће диференцијацију у знању показати полазници филолошког и нефилолошког профила, а циљ рада ће бити да се на основу спроведене анализе утврде најчешће потешкоће при творби реченица. Циљ је и да, на основу резултата анализе, дамо методичке препоруке за наставну праксу које би могле бити применљиве у раду са студентима, било при центрима за српски као страни језик, било током летњих школа учења српског као страног језика, које су већ постале пракса у нашој земљи.

2. ПРЕТХОДНА ИСТРАЖИВАЊА

Док методичка проучавања српског језика и књижевности имају дугу традицију, окренута ка активном, а самим тим и иновативном, виду наставе, методичка проучавања српског као страног језика последњих година добијају своје пионире, па је све више дисертација и научних радова који за предмет свог истраживања имају утврђивање специфичности наставе и учења српског као страног језика. Прикупљајући литературу за овај рад, нисмо пронашли радове који се синтаксом српског као страног језика бави на овај начин – проучавајући реченичне структуре. Две дисертације се синтаксом падежа баве из угла морфологије и морфосинтаксе, па тако у дисертацији Б. Бабић *Unutarjezičke greške na početnim nivoima učenja srpskog kao stranog jezika*, као и у дисертацији Н. Маринковића *Грамајички минимум српског као страног језика*, проналасимо анализу грешака код употребе падежних облика (номинатива уместо других падежа), у првој, као и предлог која значења падежа без предлога, као и предлошко-падежне конструкције студенти морају усвојити на нивоу прага знања, у другој дисертацији. Морфосинтаксом падежних и глаголских облика бавили су се и: Б. Бабић у раду *Грешке у употреби облика локатива на почетним нивоима учења српског језика као страног*, В. Крајишник у раду *Конкурентна употреба приједлошко-падежних конструкција са значењем мјеста у српском језику као страном*, Н. Маринковић у ради *Дистрибуција грамајичких категорија у настави српског као страног језика*, а морфосинтаксом глагола бавили су се: Ј. Ајџановић у раду *Модални глаголи и њихови перифразни еквиваленти у настави српског језика као страног* и Б. Бабић у раду *Грешке у творби облика партиципа актива на почетним нивоима српског као страног*.³

3 Методички приступ усвајању падежног система видети у: Vojnović 2007.

Нашу пажњу је привукла обрада садржаја о реченици српског језика у *Граматици српског језика за странце* П. Мразовић и З. Вукадиновић. Наиме, ауторке су синтаксу српског језика размотриле у два поглавља: *реченица и позиција елемената*. Прво поглавље садржи: *дефиницију и опште најомене, типове и ране реченица, врсте реченица, реченичне делове и комплексну реченицу*, док се у другом поглављу говори о *факторима који утичу на позицију елемената, правилима за позицију елемената у реченици, предњем, средњем и задњем пољу*, као и о *позицији зависних реченица*. Видимо да су ауторке у овој граматици детаљно, уз краћа теоријска објашњења, али велики број примера, објасниле специфичности српске синтаксе. Употреба ове граматике захтевала би додатно ангажовање наставника српског као страног језика како би студентима учење садржаја из синтаксе било што једноставније.

На основу наведеног можемо закључити да досадашња литература не познаје велики број радова који се баве синтаксом српског као страног језика, већ се потешкоће које се јављају у настави, као и при самосталном раду студената могу назрети на основу радова из морфосинтаксе. Зато ћемо овим радом покушати да отворимо питање синтаксичких знања која студенти имају на почетном нивоу учења српског као страног.

3. КОРПУС И ОПИС ИСТРАЖИВАЊА

Корпус рада чини 17 тестова завршног испита на курсу *Српског као страног језика у Центру за српски као страни језик* Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу током академске 2016/2017. и 2017/2018. године. За проучавање синтаксичке структуре на почетном нивоу узели смо у обзир тестове за А1 и А2 ниво постигнућа у учењу српског као страног језика. Корпус рада чини 7 тестова за А1 ниво и 10 тестова за А2 ниво. Курс су похађали студенти из Шпаније, Пољске, Бугарске, Русије и Румуније, а било је полазника и филолошког и нефилолошког профила, што ћемо у одељку који ће се бавити анализом корпуса и нагласити. Видећемо да ли ће на синтаксичку структуру утицати профил студената полазника, али и дужина похађања курса, као и фонд часова недељно.

Нивои образовања студената су такође били разнолики – од прве године студија Српског језика и књижевности у Румунији, преко мастер студената економије до студента докторских студија археологије.

4. РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ КОРПУСА

Анализу корпуса ћемо спровести почев од анализе завршних тестова за А1 ниво, а након тога А2 ниво. При анализи ћемо користити компаративни метод. Сагледаћемо реченичну структуру упоређујући

типове творбе реченичних структура – разматрајући форму, лексички састав и нормативност. Када је о форми реч, видећемо да ли студенти творе просте, проширене или пак сложене реченице, као и колика је њихова информативност. Разматрање лексичког састава биће у складу са реченичном формом – пре свега нас занима морфосинтаксичка употреба лексема тј. да ли су лексеме семантички компатибилне са функцијом коју у реченици обављају, док предмет интересовања, у овом раду, неће бити попис лексичког фонда којим су овладали студенти на почетном нивоу. Нормативност ће се, у првом реду, односити на адекватну употребу предлошко-падежних конструкција и глаголских облика.

Синтаксичку структуру анализирали смо на нивоу задатака, с тим да су из анализе изузети диктати зато што они не представљају самостални рад студената, већ само репродуковање онога што су чули. Задаци којима се проверавају синтаксичка знања и компетенције су разнолики: од разумевања прочитаног, преко постављања питања, формирања краћих текстовних форми, до одговора на питања – какав је случај у тесту за проверу А1 нивоа постигнућа. Тест за А2 ниво садржи два типа задатака којима се захтева да се на основу слика: (1) формирају реченице, први тип и (2) формира краћи дискурс, тј. четири слике преточе у причу, у другом типу задатка.⁴

4.1. А1 НИВО ПОСТИГНУЋА – СТУДЕНТИ ФИЛОЛОШКОГ ПРОФИЛА НА ИНТЕНЗИВНОМ КУРСУ

Када је решавање првог задатка у питању, у ком је требало да се на основу задатог текста одговори на постављена питања и тако проверити разумевање прочитаног, анализа је показала да студенти врше правилно позиционирање реченичних елемената, примењујући готово доследно модел који важи у енглеском језику – субјекат, предикат, објекат, па прилошке одредбе и допуне. Реченичне структуре чине конкретни, а самим тим и концизни одговори на постављена питања. Студенти имају тешкоћа у употреби падежа, не конгруирају број и именица, па тако имамо реченицу: *Породица Јовановић има четири чланова*. Видимо да су студенти употребили исту форму која им је дата у питању, по принципу аналогije. Одговор на треће питање је био различит: у једном тесту имамо одговор: *Горан је њроірамер*, где уочавамо да је студент употребио краћу реченичну форму, али нормативну и информативно комплетну, док је у другом случају одговор био готово идентичан као у тексту – *Горан ради у једној фирми као њроірамер*. С обзиром на то да се питање односило на занимање, можемо закључити да је први одговор адекватнији и да представља способност студента полазника да твори сажету, али информативну и нормативну реченичну структуру. Остали одговори представљају адекватне одговоре на постављена питања, а диференцијација се јавља у осмом питању (*Ко је старији, Дејан или*

4 Типови задатака осмишљени су по угледу на тестове у: Крајишник, Маринковић 2009.

Софија?), где је један одговор само *Дејан*, док је други одговор: *Дејан је старији*, где се, такође, потврђује правилан распоред конститутивних елемената у реченичној структури.

Задатак којим се захтевало формирање упитних реченица, студенти су урадили готово без потешкоћа. На основу датог примера решења, формирали су нормативне реченичне конструкције. Адекватно су употребљене упитне речце *када*, *како*, *где* и *шта*, с тим да се у оба теста јавља грешка када је требало употребити речцу *какав*, па су одговори били: *Како овај зајак?*, где видимо да нема ни помоћног глагола при формирању упитне реченице. Још једна грешка односила се на помоћни глагол у облику футура I. Наиме, уместо да одговор буде: *Када ће бићи облачно време?*, одговор је био: *Када је бићи лепо време?*, где видимо да је у питању погрешна комбинација делова сложеног глаголског облика.

У наредном задатку је требало формирати реченичне структуре уз адекватну употребу глаголских облика – презента, перфекта и футура I, на основу по једног задатог примера у табели. Када је у првом примеру било потребно формирати просте реченице, уз адекватну употребу времена глагола, у оба теста проналазимо тачне одговоре. У другом примеру се појављују разлике. Наиме, један одговор је само у форми глаголског облика, па реченицу чине само предикати: *Ишао сам* и *Ићи ћу*, док је други одговор потпун, са прилошком одредбом за место, а у форми перфекта лице је исказано и заменицом *ја*, па је реченична структура: *Ја сам ишао на посао*. Потешкоћа је било и са употребом глагола *лејвовати*, па је један одговор био такође само у форми предиката: *Лејвујемо*, док је за форму перфекта дата реченица: *Ми лејвовала*, где уочавамо неадекватну употребу форме глагола у перфекту уз личну заменицу *ми*, као и изостављање помоћног глагола *бићи*.

У тестовима су адекватни одговори са одричним формама реченице, док у примеру са глаголом *моћи* изостају енклитични облици помоћног глагола *бићи*. Код форме будућег времена, у једном примеру је убачена лексема *сам*, па одговор гласи: *Моћи ћу да сам чишам ћирилицу*. Претпостављамо да је ова форма могла бити аналогија према употреби помоћног глагола *бићи* у перфекту, посебно истицање личне способности или само копула између елемената који чине конструкцију *да+презент*.

Следећи задатак је захтевао да се оформи кратак текст на основу датих података. Овај задатак нам је, на овом нивоу постигнућа, један од најрепрезентативнијих примера у којима су примењена знања о творби реченичних конструкција. У анализу не укључујемо прву реченицу (*Ненад Петровић је рођен _____, у _____*), с обзиром на то да је она захтевала допуну елемената у структури. У другој реченици уочавамо, у једном примеру, неадекватну употребу предлошко-падежне конструкције *на медицинској факултету* где је употребљен наставак за облик који није саставни део ни једне од парадигми. Једна реченична

структура је била: *Он њовори енїлески и срїски језик*, где нема редувантних информација, па се не понавља два пута лексема *језик*, док у другом тесту ова реченица или њена варијанта изостају. У тестовима уочавамо неадекватну употребу акузатива, уместо њега је употребљена форма номинатива – *Он воли музика и филм*. Претпостављамо да је форма номинатива употребљена по аналогији на синкретичне форме номинатива и акузатива код именице *филм*. Исти је случај и са последњом реченицом у овом кратком тексту, па имамо: *Он иїра кошарка, скијање*, с тим да су у једном примеру лексеме *кошарка* и *скијање* повезане везником *и* што представља синтаксичко знање студента.

У последњем задатку је требало одговорити на постављена питања. Одговори су подразумевали употребу потпуних, нормативних исказа уз адекватну позицију конститутивних елемената реченичне структуре. Одговори су били: *Девојчица седи за сїолом; Мама сїоји ѡред шїореша; Мама држи шїорш у којима уочавамо и нормативну употребу падежа и предлошко-падежних конструкција, као и позицију елемената – субјекат, предикат, одредбе*. Грешке се јављају као одговор на питање: *Где се налази воће?*, па у тестовима имамо: *Воће су на сїолу*, где је помоћни глагол дат по аналогији на његову форму из питања, па немамо конгруенцију. У последњој реченичној структури погрешно је употребљен предлог, па у тесту проналазимо реченицу: *Прозор је изнад девојчице*, где је предлог *изнад* употребљен уместо предлога *иза*.

4.2. А1 НИВО ПОСТИГНУЋА – СТУДЕНТИ НЕФИЛОЛОШКОГ ПРОФИЛА

У анализу смо укључили и тестове са диференцираним питањима којима се испитивало знање студената нефилолошког профила, са фондом од осам часова недељно, али дужим курсом у односу на претходно анализирану групу. У питању је једносеместрално учење српског језика.

Део задатка за разумевање прочитаног садржао је и одговоре на следећа питања: *На ком сїраш у се налази сїан?*; *Колико ѡросїорија има сїан у коме живе Пеїровићи?*. Одговори су били: *Чешвршом; Чешри; Сїан се налази близу ценїра на чешвршом сїраш*; с тим да последњи одговор представља истоветну реченичну структуру која је дата у тексту. Овде уочавамо неадекватну употребу редног броја, у другом одговору, као и да се реченица састоји само од једне лексеме, какав је случај у првом наведеном примеру. Одговори на друго питање су: *Две мале ѡросїорије; Две собе, једна има шїерасу; Три; Три собе, једну сїаваћу*. Опет је за форму реченице дат само број, док су два одговора информативно допуњена лексемама – *има шїерасу* и *једну сїаваћу*, док у другом наведеном примеру имамо и семантичку погрешку. Одговор на последње питање је у три теста само: *Да*, док у једном тесту проналазимо допуњен, комплетан одговор, који је и нормативан услед употребе запете након речце *да*, а он гласи: *Да, има шїерасу*.

У задатку у ком је требало оформити питања да одговори буду подвучене лексеме, примери су били следећи: *Наши групови су оишли у позориште; Ја сам студент Филолошког факултета и имам 24 године; Марко је рекао да имамо предавање у понедељак, у 12 часова; Наши родитељи су куйили аутомобил*. Одговори су били: *Где и Где наши групови су оишли?*, где уочавамо само форму упитне речце, у првом примеру, и неадекватну позицију елемената, у другом примеру. Претпостављамо да је друга реченична форма дата по аналогији на позицију елемената у почетном примеру. Одговори на друго питање су били: *Колико имаш година?; Колико година имаш?; Колико година ти имаш?*, где запажамо да су упитне форме адекватно структуриране, уз минималне варијације које не доводе до нарушавања нормативности реченице, па тако имамо замену места предиката и објекта, као и употребу личне заменице *ти* иако је лице садржано у форми презента. Одговори на треће питање су били: *Ко је рекао да имамо предавање?; Како се зовеш?; Шта Марко имаш?*. Наведени примери нам показују да је само у једном, од три примера, реченична структура нормативно, информативно и на основу позиције елемената, адекватна. У остале две реченице имамо нарушену семантичку структуру. Наиме, у првом примеру је питање у семантичком нескладу са реченицом која је дата. Претпостављамо да је узрок томе то што је подвучена реч била властита именица, па студент, чим је види, написану великим словом, прво помисли да треба да направи питање: *Како се зовеш?*. И последњи пример је и семантички, и граматички неадекватна конструкција. Упитна реченица је творена погрешном упитном заменицом. Употребљена је лексема која треба да буде одговор на питање, као и форма глаголског облика.

Од последње постављене реченице, направљена је само једна од четири упитне реченице – *Шта наши родитељи су куйили?*, где уочавамо исту реченичну структуру као у првом примеру. Помоћни глагол је премештен на претпоследње место према аналогији на позицију елемената у полазној реченици.

У последњем задатку диференцијалног теста најбоље се види реченична структура у писаном дискурсу студената. Требало је описати себе и своју породицу. За израду овог задатка студенти нису имали никаква помоћна средства у виду понуђених лексема или израза које треба искористити, већ он подразумева самостални рад студената. У текстовима уочавамо следеће типове реченица: (1) просте – *Ја сам Карлос. Ја имам два сестра једна година. Ја имам један сестра. Ти зовеш Марија. Ми смо Српци;* (2) сложене – *Ја сам Српски и ја сам студент; Мој тата је Маркос, моја мама је Марија и моја сестра је Ана; Ја не има деда и ја не има баба; Ја сам Родриго, имам двадесет и четири године; Имам један браћу, зове се Карлос; Мој тата име је Давид и мој мама зовем се Елена; Мој српски је одличан зашто то ја идем у српски консултерија; Ја имам сестра, она име је Карла*. На основу наведених примера можемо закључити да студенти користе просте, али и сложене реченичне структуре.

Уочавамо низање простих реченица, без везника. У реченицама су присутне и неадекватне употребе падежних облика, па је често нарушена конгруенција, као у примерима: *један сесџра, ја волиш, мој мама*. Видимо и мешање два језика, тј. мешање српских и шпанских лексема, као у случају употребе шпанске лексеме *консулџериа* уместо српске *центар*. Реченичну структуру у писаном дискурсу нарушава и употреба израза *зашџо џо* уместо *зџо шџо*.

На основу спроведене анализе тестова за А1 ниво можемо закључити да су доминантније просте реченице, с тим да се, поготову у делу који представља самостални рад студената, уочавају и сложене реченичне структуре. Њихову нормативност у лексичком и граматичком смислу нарушавају: (1) позиција елемената; (2) употреба падежа или прилога и (3) употреба упитних речци или заменица код творбе упитних реченица. Реченице су са друге стране информативне и могу допринети развоју комуникативних компетенција. Овако творене реченице омогућавају студентима свакодневно сналажење у комуникацији, било на факултету, у продавници, у ресторану, у комуникацији са новим пријатељима. Ниво знања на А1 нивоу бива основа за стицање комуникативних компетенција предвиђених за А2 ниво постигнућа при учењу српског као страног језика, било да је реч о студентима филолошког, или нефилолошког профила. Фонд часова није пресудно утицао на стицање синтаксичких знања студената с обзиром на то да је код већег фонда курс трајао краће, док је са мањим фондом часова курс трајао дуже, па су постигнућа била готово уједначена. Занимљиво је да су студенти адекватно користили знаке интерпункције – запету, тачку и упитник, па су се тако, делимично, упознали и са правописом српскога језика.

Када је о А2 нивоу постигнућа реч, тестове смо распоредили у три групе, а разматраћемо и два типа питања у којима је требало формирати реченичне структуре посредством слика.

4.3. А2 НИВО ПОСТИГНУЋА – СТУДЕНТИ ФИЛОЛОШКОГ ПРОФИЛА НА ИНТЕНЗИВНОМ КУРСУ

У задатку који се захтевао уочавање разлика између две фотографије (на којима је приказана учионица у којој су били наставница и ученици), студенти из ове групе су формирали просте реченичне структуре. Имајући у виду да им је, иако студирају српски језик у својој земљи, ово био готово први контакт са српском граматиком и лексиком, и то у матерњој средини, не чуде поједине синтаксичке грешке, попут: (1) примери без предлога – *Учионици је саџи* и *Учионици није саџи*; *Професорка разџовара сџуденџи*; (2) примери са погрешно употребљеним падежом, али и предлогом – *Професорка џиса на џабла*; *Сџуденџи сџоји исџред џолицџи на књиџе*; (3) примери са погрешно употребљеним

предикатом – *Студенткиња је сјава; Професорка писа на табле; Студент једем јабука; Деца једе јабука.*

Када је на основу слика и задатих речи требало оформити кратак текст, студенти су то учинили повезујући две слике у једну структуру или пак само простом реченицом описали оно што на слици виде. Имамо примере: *Мој родитељима њеку роштиљ, ми смо играли кошарку и лопташ на шањир, моји родитељи љуши, ја и моја сестра сада њећи њескавице*, где видимо да структуре представљају семантички заокружене целине, али се нижу једна за другом, одвојене само запетама. У овим примерима уочавамо и да нема конгруенције попут: *мој родитељима* или *мој родитељи*, као и да је неадекватна употреба глаголских облика: *Моја сестра* и *ја игра...*; *Моји родитељи њећем роштиљ* и *њескавице*; *Ја и моја сестра сада њећи њескавице*. У прва два примера имамо неадекватно употребљен презент, док у последњем изостаје помоћни глагол при творби футура I.

Реченичне структуре у писаном дискурсу код ових студената показују да они користе правилан распоред конституената, а семантички и информативно су то заокружени и разумљиви искази. Погрешке се јављају при конгруирању елемената у реченичној структури, попут несклада између заменица и форме глаголског облика или заменица и именица.

4.4. A2 НИВО ПОСТИГНУЋА – СТУДЕНТИ ФИЛОЛОШКОГ ПРОФИЛА

У овим тестовима уочавамо најмање погрешки при формирању реченичне структуре у писаном дискурсу. То нам показују примери: *Једна девојчица сјава; Нико не сјава; Дечак једе јабуку; Саша виси на зиду; Учитељица не пише на табле; Дечак њледа у њолицу*. Погрешке се јављају у примерима: *На зиду је слике; Девојчица не пиши; Има карта на зиду*. Наведени примери нам показују да грешака нема при позиционирању реченичних конституената, док их има при адекватној употреби падежа (*слике*), глаголског облика (*не пиши*) или модалног глагола, који у реченици представља редундантну информацију јер су глаголи *биши* и *имаш* у српском језику синонимни (*Има карта на зиду*, где је адекватније: *Карта је на зиду*).

У другом задатку проналазимо сложене реченице попут: *Родитељи њеку роштиљ, а деца играју кошарку; Родитељи су били љуши и деца су њекла роштиљ ојет; Деца њрипремају роштиљ, а родитељи играју кошарку; Родитељи су сиремали храну, сјављају на шањир*. Остале реченице су просте, попут: *Деца играју кошарку; Родитељи њрипремају роштиљ; Изненада лопташ је њала на шањир; Родитељи су били љуши*. Наведени примери показују да студенти из ове групе имају завидан ниво синтаксичког знања на А2 нивоу постигнућа. Могу без грешке форми-

рати нормативне, просте исказе, као и повезати све просте реченице употребом адекватног везника.

4.5. A2 НИВО ПОСТИГНУЋА – СТУДЕНТИ НЕФИЛОЛОШКОГ ПРОФИЛА

Као најдоминантнија реченична форма у овим тестовима јавља се проста реченица. Такви су примери: *Саћ је на зиду; Девојка сјава; Студент иледао књије; Учишељица се је окренула према шабли; Деше ради вежбе; Учишељица разговара са студентима; На зиду нема саћа.* Видимо да су реченице углавном нормативне, с тим да одступање представља пример: *Учишељица се је окренула према шабли*, где је употребљен енклитички облик повратне заменице *себе* уз енклитички облик помоћног глагола *биши*. Како неписано правило српске граматике каже да *је и се – не шрије се*, један од њих је редундантан конституент, што студенти на овом нивоу постигнућа не могу знати.

У кратким текстовима проналазимо углавном сложене реченичне структуре: *Момак и девојка су итрали кошарку када их родитељи су иекли њескавице на рошиљу; После шоја родитељи су итрали кошарку, а син и ћерка су сиремали ручак; Док су итрали лошом шаћа је иекал њескавице.* У последњем примеру уочавамо утицај бугарског језика на формирање глаголских облика, у форми *иекал*. Било је и простих реченичних форми попут: *После шоја сви су вечерали; Бија је леј дан; Мама је била веома љуша.*

Анализа тестова за завршни испит на А2 нивоу показала је да студенти користе и сложене реченичне структуре при формирању писаних дискурса. Позиција конституената је правилна, готово се доследно користе адекватни падежни облици, док су погрешке чешће при творби глаголских облика и слагању времена. Студенти користе и адекватне везнике при низању реченичних структура. Реченичне структуре су нормативне и информативне.

5. МЕТОДИЧКЕ ПРЕПОРУКЕ ЗА НАСТАВНУ ПРАКСУ

На основу спроведене анализе, можемо дати методичке препоруке за наставну праксу. С обзиром на то да смо имали увид само у писани дискурс студената, можемо претпоставити да би реченичне форме у усменој комуникацији имале сличну структуру, а можда би биле и краће од наведених, са циљем да се у што краћем року пренесе информација. Методичка препорука би била да се на почетку сваког часа ученицима зада краћи диктат, чији би се обим повећавао из часа у час, како би се они упознавали са синтаксичком структуром српског језика, па их учили као готове форме и могли примењивати у говору и писању. Наставник би интонацијом сугерисао студентима где треба употребити

интерпункцијске знаке, па би се студенти вежбали и семантичкој заокружености реченичне структуре, али и правописним правилима.

Падежне облике и конструкције ваља вежбати уклопљене у текст, а не само на појединачним примерима. Посебно је важно упознати студенте са синкретичким падежним облицима и диференцијацијом при употреби. Од значаја за формирање синтаксичких структура било би и упознавање са предлозима уз зависне падеже, а то се може постићи усвајањем знања о прилошким одредбама за место, време, начин, узрок и сл. Од студената би се могло захтевати и да у тексту подвуку предлошко-падежне конструкције и да одреде падеж. Овај тип задатка би допринео препознавању падежних форми у дискурсу, као и њихово именовање, што представља двоструку компетенцију – и препознавање форме и утврђивање о којој форми је реч, с обзиром на врсту предлога, као и значење са којим је конструкција употребљена у тексту.

Када је о глаголима реч, ваља повести рачуна о слагању времена које битно утиче на семантичку адекватност реченичне структуре и доприноси тачности и прецизности информација које се преносе. Такође, у настави треба истицати да је у формама личних глаголских облика говорник садржан у облику, па редундантну информацију представља навођење заменице са циљем истицања лица које говори. С обзиром на то да се на почетном нивоу уче само презент, перфекат и футур I, ни употреба енклитичких облика глагола не би требало да представља потешкоћу на чему би се вежбањем у тексту, али и у говору, могло инсистирати од стране наставника.

Уџбеници предвиђени за почетни ниво учења српског као страног садрже краће текстове који би, сем савладавање лексике, могли послужити и за упознавање са синтаксичким структурама српског језика. Поједини уџбеници имају и вежбања којима се захтева превод реченица са српског на енглески или обрнуто. Наставна пракса је показала да овај тип вежбања значајно утиче на стицање синтаксичке компетенције студената.

Оно што још ваља напоменути када је синтакса реченице на почетном нивоу учења српског као страног језика у питању, посебно за А2 ниво постигнућа, јесте да се студенти морају упознати са везницима, довољно са везницима напоредних односа, како би формирали семантички, али и граматички нормативне исказе. Неки од текстова, из разговорног језика, који описује неку свакодневну комуникацију, у којој се и студенти налазе, или пак краћи књижевни текст, или текст из уџбеника, могу бити погодни за постизање наведеног циља. Тако ће студенти научити да више информација могу пренети само једном реченичном структуром, која је информативна за саговорника, али и добар пример примене синтаксичког знања студената, оних који говоре или пишу.

5. ЗАКЉУЧАК

У раду смо покушали да спроведемо синтаксичку анализу завршних радова студената на почетном нивоу (А1 и А2) учења српског као страног језика. Истраживањем су обухваћени студенти којима је лингвистика струка, било да им је примарни предмет студија српски језик или неки други језик (енглески и италијански у овом случају), као и студенти Факултета инжењерских наука или Економског факултета. Студенти су били различитог нивоа образовања, са различитим фондом часова, али и дужином трајања курса. Анализа корпуса је показала да фонд часова није битно утицао на ниво синтаксичких знања ученика с обзиром на то да су студенти са већим фондом часова краће похађали курс и обрнуто, па је фонд био у складу са дужином трајања курса чиме је постигнута равнотежа.

На резултате анализе није битно утицала ни структура профила (да ли су полазници филолошког или нефилолошког профила), па је успешност формирања реченичних структура у писаном дискурсу представљала одраз индивидуалних лингвистичких компетенција студената.

Када је о синтаксичкој структури реч, видели смо да студенти на А1 нивоу формирају просте, али информативне реченице. Понекад су оне само у форми једне или две речи, док се чешће јављају реченице са допунским конституентима.

На А2 нивоу су веома честе сложене реченичне структуре, а нижање се одвија на основу узрочно-последичног прегледа догађаја који су описани на сликама. Студенти углавном правилно нижу елементе у реченици чиме реченична структура не бива нарушена што доводи и до семантичке, и до граматичке нормативности исказа.

С обзиром на то да нормативност исказа најчешће ремети неадекватна употреба падежних облика или конструкција, препорука би била да се, уместо појединачних примера, као и вежбања у оквиру реченице, наведени конституенти разматрају на нивоу дискурса. Тако ће студенти стећи минимална синтаксичка знања која ће допринети бољем савладавању језика на осталим нивоима постигнућа – од значења падежа, сложенијих глаголских облика, па све до формирања сложених, зависних реченица.

ЛИТЕРАТУРА

Vojnović 2007: J. Vojnović, Usvajanje padežnog sistema u nastavi srpskog jezika kao stranog (početni nivo), u: *Savremene tendencije u nastavi jezika i književnosti*, Prir. Julijana Vučo, Beograd: Filološki fakultet, 281–289.

Zajednički evropski okvir za žive jezike: učenje, nastava, ocjenjivanje, превели: Dragan Bogojević, Nataša Živković, Goran Terzić, Božica Vujačić, Ministarstvo prosvjete i nauke, Podgorica, 2003.

Ајдановић 2016: Ј. Ајдановић, Модални глаголи и њихови перифразни еквиваленти у настави српског језика као страног, у: *Српски као страни језик у теорији и пракси: шемајски зборник радова*, 3, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 51–59.

Бабић 2016а: Б. Бабић, Грешке у творби облика партиципа актива на почетним нивоима српског као страног, у: *Српски као страни језик у теорији и пракси: шемајски зборник радова*, 3, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 143–154.

Бабић 2016б: Б. Бабић, Грешке у употреби облика локатива на почетним нивоима учења српског језика као страног, у: *Теме језикословне у србистици кроз дијахронију и синхронију*, Нови Сад: Филозофски факултет, 703–726.

Бабић 2016в: Б. Бабић, *Уништарјезичке грешке на почетним нивоима учења српског као страног језика*, Нови Сад: Филозофски факултет (докторска дисертација)

Крајишник 2000: В. Крајишник, Конкурентна употреба приједлошко-падежних конструкција са значењем мјеста у српском језику као страном, у: *Научни састај слависта у Вукове дане*, 29/1, Београд: МСЦ, [327]–342.

Крајишник, Маринковић 2009: В. Крајишник, Н. Маринковић, *Тестинови за полагање српског као страног језика*, Београд: Филолошки факултет.

Маринковић 2016а: Н. Маринковић, *Граматицки минимум српског као страног језика*, Београд: Филолошки факултет (докторска дисертација)

Маринковић 2016б: Н. Маринковић, Дистрибуција граматичких категорија у настави српског као страног језика, у: *Српски као страни језик у теорији и пракси: шемајски зборник радова*, 3, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 87–94.

Мразовић, Вукадиновић 2009: П. Мразовић, З. Вукадиновић, *Грамматика српског језика за странце*, Београд: Издавачка књижевница Зорана Стојадиновића, 513–668.

Marija S. Raković / SENTENCE STRUCTURE IN WRITTEN DISCOURSE USED BY THE STUDENTS OF SERBIAN AS A FOREIGN LANGUAGE AT A BEGINNER LEVEL

Summary / The subject of this work is to determine the ways in which students of Serbian as a foreign language, both philologists and non-philologists, construct sentences in written discourse at a beginner level. Our aim is to determine: (1) the sentence structure (simple, expanded, or compound sentences); (2) prepositional phrases of which they are comprised; (3) sentence informativeness; (4) types of word formation sentence constructions; (5) derivation of interrogative and negative sentence forms. The corpus consists of exit tests gathered at the end of the course *Serbian as a foreign language at the Center for Serbian as a foreign language* at the Faculty of Philology and Arts at the University of Kragujevac. The analysis of the corpus has shown that students of Serbian as a foreign language at a beginner level form simple, but informative sentences to the extent which enables them to complete basic communication processes. We will attempt to give methodical suggestions for the teaching practice which would contribute to the elimination of the errors made in the process of sentence formation, the usage of prepositional phrases, in the first place, and the process of the distribution of lexemes which comprise one sentence structure.

Key words: sentence structure, written discourse, Serbian as a foreign language, beginner level, prepositional phrases, interrogative sentences, negative sentences, student

Примљен: 3. новембра 2019.

Прихваћен за штампу новембра 2019.